

بررسی موضوعی تعهد در شعر عربی

مریم جلیلیان^۱

چکیده

ادبیات متعهد حاصل تعامل ادیب با جامعه و بیان‌گر مشارکت و همدردی او با مردم است. تلقی ادبیات متعهد این است که انسان موجودی اجتماعی است و نمی‌توان او را جدای از جامعه فرض کرد و تأثیر و تأثر او از محیط و اجتماع امری انکارناپذیر است.

نتیجه‌ی تعهد جمع میان زیبایی و اندیشه‌ی متعالی است. این تعهد و التزام که همسو با معیارهای اخلاقی و انسانی است در قالب عباراتی فصیح و زیبا، معانی متعالی را به مخاطب القا می‌کند. تعهد در ادبیات اصول و روش‌های نسبتاً مشخصی دارد که این تحقیق بر آن است که مهم‌ترین آنها را برشمرده و مورد تحلیل و بررسی قرار دهد. با توجه به گستردگی مفهوم ادبیات متعهد، به ویژه در دوره‌ی معاصر دامنه‌ی آن نسبت به گذشته وسیع‌تر شده و موضوعات آن از تنوع بیشتری برخوردار شده است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که ادبیات متعهد در گذشته بیشتر شامل موضوعات دینی و اخلاقی بوده است اما در دوران معاصر و به تبع استعمار غربی علاوه بر تعهد دینی مسأله وطن‌عربی و وجوه سیاسی و اجتماعی آن رویکرد اصلی ادبیات متعهد و از مهمترین موضوعات شعری در قرن اخیر به شمار می‌آید.

کلید واژه‌ها: شعر عربی، تعهد دینی، تعهد سیاسی، تعهد اجتماعی.

^۱ - استادیار زبان و ادبیات عرب دانشگاه لرستان -

کنفرانس بین المللی ادبیات و پژوهش های تطبیقی در آن
International Conference of Literature and Comparative Studies
استان گلستان - گرگان ۱۳۹۴

۱- مقدمه

۱-۱- بیان مسأله

یکی از اصلی ترین موضوعاتی که در ادبیات مورد بحث و تأمل و خاسگاه اختلاف نظرهایی قرار گرفته است مسأله ی رسالت ادبیات نسبت به جامعه و تعهد نویسنده به اوضاع و شرایط حاکم بر زندگی مردم است.

شاعر و ادیب نیز به عنوان عضوی مهم و تأثیرگذار باید موضع خود را در تحولات جامعه مشخص نماید . گاهی اقتضای شرایط جامعه آن است که ادیب در برابر اوضاع نابسامان جامعه قیام کند و موجی از اعتراض و نارضایتی را در میان مردم برانگیزد . «شاعر در جست و جوی تغییر وضع موجود است؛ گاه درحیطه ی زندگی فردی و عواطف و احساسات شخصی اش، و چه وقتی که از دامنه وجودی خود پا فراتر می نهد و با گستره ی جهان روبه رو می شود. لازمه تغییر، دگرگونی است و دگرگونی چیزی نیست که به آسانی به دست آید. شاعران در همه ی دوره ها و بنا به موقعیتی که در آن به سر برده اند از لزوم این تغییر سخن گفته اند» (بیدج، ۱۳۸۹، ۱۰).

قرآن کریم نیز در آیاتی چند مسئولیت انسان را در به کار گیری قوا و حواس خود گوشزد می کند: «إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ ذَلِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا» (إسراء: ۳۶) و در جای دیگر می فرماید: «وَقَفُّوهُمْ إِنْهُمْ مَسْئُولُونَ» (صافات: ۲۴). پس در جایگاهی که هر انسانی در قبال تمام افعال و نیت هایش باید پاسخگو باشد چگونه می توان شاعر و ادیب را از این قاعده ی کلی مستثنی دانست؟

تعهد و التزام از طریق معناست که هویت می یابد. «هنرمند هنگامی که در مقابل مسائل موضع مشخصی را اتخاذ می کند، چنین اظهار عقیده ای در قالب اثر ادبی چیزی از ارزش کار ادبی او نمی کاهد» (عید، ۱۹۸۶، ۸). بلکه به آن ارزش و اعتباری دو چندان می بخشد.

در این مجال بر آنیم تا شعر متعهد عربی را از منظر محتوا و موضوع در گستره ی ادبیات عرب مورد تحلیل و بررسی قرار دهیم.

۱-۲- سؤالات تحقیق

پژوهش حاضر در صدد آن است که به برخی سؤالاها پاسخ دهد. از جمله:

مهم ترین ویژگی های ادبیات متعهد چیست؟ تعهد هنرمند و ادیب در برابر چه ارزش هایی معنا پیدا می کند؟ مهم ترین مضامین شعر متعهد در گذشته و معاصر چیست؟ و تأثیر شرایط حاکم بر جامعه چگونه در شعر نمود پیدا می کند؟

۱-۳- پیشینه ی تحقیق

در مورد تعهد در شعر شعرا و به طور مشخص و موردی پژوهش های فراوانی صورت گرفته است اما نگارنده پژوهش جامعی که شعر متعهد عربی را از دیدگاه محتوا مورد بررسی قرار داده باشد نیافته است . از جمله پژوهش هایی که در این مورد صورت گرفته است به چند نمونه اشاره می شود: